

УДК 349.2

Рим О. М.,

к.ю.н., доцент кафедри соціального права,
Львівський національний університет імені І. Франка,
м. Львів.

ПРЕДМЕТ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВОГО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. У статті з'ясовується сутнісне наповнення трудового права Європейського Союзу на підставі наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених. Підкреслюється, що трудове право є цілком самостійною структурною одиницею системи права європейської спільноти. Доводиться, що предметом регулювання трудового права ЄС є трудові відносини, які об'єктивно існують внаслідок дії норм трудового права ЄС, що ухвалені у межах компетенції органів ЄС.

Ключові слова: трудове право Європейського Союзу, трудові правовідносини, гармонізація, правова інтеграція, умови праці.

Рым О. М.,

Candidate of jurisprudence, associate professor
of the Department of Social Law, Lviv National University
named after I. Franko, Lviv.

THE SUBJECT OF THE EUROPEAN UNION LABOUR LAW REGULATION

Abstract. In the article the substantive content of the European Union labour law on the basis of scientific works of domestic and foreign scholars is studied out. It is emphasized that labour law is a completely independent structural unit within the system of the European community law. It is argued that the subject of EU labour law regulation consists of labour relations that are objectively existing as a result of the application of EU labour law norms, adopted within the competence of EU bodies.

Keywords: labour law of the European Union, labour relations, harmonization, legal integration, labour conditions.

Постановка проблеми. Стале покращення умов життя та праці народів Європейського Союзу, як зазначено у преамбулі Договору про функціонування Європейського Союзу, є головною метою усіх зусиль країн-членів [1]. У межах наданих їм повноважень, органи та інституції ЄС напрацювали та ухвалили величезний масив правових актів у сфері найманої праці. Чимала кількість відповідних норм права дозволяють стверджувати про існування самостійного та автономного утворення у системі права Європейського Союзу — трудового права ЄС.

Аналіз останніх досліджень. Деякі науковців переконують, що трудове право Європейського Союзу є самостійною галуззю права. Наприклад, Гаєвая О. В., Дарморіс О. М., Єгорова Є. Н., Чанишева Г. І., Беркасон Б. (*Bercusson B.*). В той час як інші, переважно зарубіжні, узагалі не переймаються формою існування трудового права ЄС. Вони безапеляційно запевняють, що таке існує, та акцентують свою увагу на вивченні положень, котрі забезпечують правове регулювання відносин найманої праці. Зокрема, Тюзінг Г. (*Thüsing G.*) [2], Девіс Ен. (*Davies A.C.L.*) [3], Богг А. (*Bogg A.*) [3], Кастелло К. (*Costello C.*) [3] та інші публікують наукові праці з трудового права Європейського Союзу, а також викладають відповідні навчальні курси.

Постановка завдання. Теперішній етап розвитку права Європейського Союзу засвідчує, що трудове право є цілком самостійною структурною одиницею системи права європейської спільноти. Водночас залишається дискусійним питання про предмет його регулювання. Метою статті є виокремити та охарактеризувати комплекс відносин, котрі регулюють відповідні норми права ЄС.

Виклад основного матеріалу. Різноманітні наукові підходи щодо предмету регулювання трудового права ЄС є об'єктом постійних дискусій, що розгорнулись як в Європейському Союзі, так і за його межами.

Відповідь на запитання, що ж регулює трудове право ЄС, безумовно залежить від спектру повноважень органів та інституцій ЄС у сфері найманої праці. Трудове право ЄС як частина наднаціональної правової системи не може, та й зрештою і не прагне регулювати усі відносини, котрі регулюються нормами трудового права країн-членів ЄС. Воно безпосередньо впливає на національне трудове право країн-членів ЄС, а також частково заміщає відповідне національне правове забезпечення. Та все ж, здебільшого норми трудового права ЄС визначають спосіб та механізми, згідно з якими країни-члени Союзу регулюватимуть їхні внутрішні ринки праці. Цим, власне, і зумовлена певна фрагментарність правового регулювання відносин найманої праці на рівні ЄС.

Виникнення та формування трудового права ЄС опосередковано реалізацією чітких цілей, котрі передбачені первинним законодавством Європейського Союзу. На думку Тюзінга Г. (*Thüsing G.*), такими є сприяння покращенню та гармонізації умов життя та праці, а також забезпечення свободи пересування працівників у межах Союзу [2, с. 2]. Для реалізації цих цілей на рівні ЄС передбачено правила регулювання окремих аспектів робочого середовища з метою захисту здоров'я та безпеки працівників, а також умов їхньої праці; соціального забезпечення та соціального захисту працівників; захисту працівників у разі припинення трудового договору; інформування та консультування працівників; представництва та колективного захисту інтересів працівників та роботодавців; умов працевлаштування громадян третіх країн, які на законних підставах проживають на території Союзу; інтеграції осіб, виключених із ринку праці; рівності жінок та чоловіків щодо їхніх можливостей на ринку праці та ставлення на роботі; боротьби проти соціального виключення; модернізації

систем соціального захисту [1]. Крім цього, ЄС уповноважений на ухвалення актів з питань боротьби з дискримінацією у сфері трудового права на основі статі, расової, етнічної приналежності, релігії чи віросповідання, інвалідності, віку чи сексуальної орієнтації, а також на встановлення заходів щодо забезпечення свободи пересування. Наприклад, скасування обмежень щодо переміщення та проживання працівників держав-членів та членів їхніх сімей в межах ЄС.

Важливо наголосити, що усі нормотворчі органи Європейського Союзу, котрі компетентні ухвалювати норми права щодо вищенаведених питань, працюють заради досягнення спільної мети: розширення та зростання рівня захисту працівників. Тому чимало науковців стверджують, що трудове право ЄС опосередковує різноманітні питання зайнятості та ринку праці у Європейському Союзі. Ліон-Каєн А. (*Lyon-Caen A.*), наприклад, трактує трудове право ЄС як “передову” модель національного трудового права, що визначає розвиток правового регулювання зайнятості та ринку праці [4, с. 67-75]. Правом єдиного ринку праці називає трудове право ЄС Катала Н. (*Catala N.*) та Бонне Р. (*Bonnet R.*) [5, с.24-39]. Бернард К. (*Barnard C.*) вважає, що трудове право ЄС є сукупністю норм, що регулюють широкий спектр взаємовідносин трудової та соціальної сфер [6, с. 80–91]. Підтримує її позицію Рюнмар М. (*Rönmar M.*), називаючи трудове право ЄС інтегрованою складовою політики зайнятості Європейського Союзу. Водночас, вчена наводить перелік відносин, котрі складають предмет регулювання трудового права ЄС. Такими, на її думку, є індивідуальні трудові відносини та трудові права, рівно ж як і ринок праці в цілому, а також колективно-трудова відносини, що виникають між соціальними партнерами [7, с. 591–620].

Неоднорідність суспільних відносин, котрі регулюються нормами трудового права ЄС, утруднює їхнє внутрішнє структурування. Та все ж, широкою підтримкою користується підхід, згідно з яким трудове право ЄС поділяють на індивідуальне та колективне [3; 8; 9; 10; 11]. В основі цього поділу покладено розмежування відносин найманої праці на індивідуальні та колективні.

Щоправда, цей поділ є достатньо умовним, а названі складові кожен вчений наповнює по-різному. Відомий дослідник трудового права Бланпейн Р. (*Blanpain R.*), наприклад, до сфери регулювання індивідуального трудового права відносить окремі аспекти реалізації працівниками права на вільне пересування; здійснення свободи вільного руху товарів та послуг; міжнародне приватне трудове право; індивідуальні трудові договори; охорону дитячої праці та захист молодих працівників на роботі; питання рівного ставлення на роботі; охорону материнства; робочий час та час відпочинку; безпеку праці та охорону здоров'я працівників; реструктуризацію підприємств та колективних звільнень; питання неплатоспроможності роботодавця та зміни власника підприємства. Колективне трудове право, на його думку, зорієнтоване на регулювання трудових відносин щодо ведення колективних переговорів, інформування та

консультування працівників, їхньої участі у вирішенні різноманітних питань щодо діяльності підприємства. Питання інституційної структури ЄС та компетенції органів ЄС з питань праці, а також правовий статус соціальних партнерів науковець вважає загальними для обох складових трудового права, а тому виділяє такі для вивчення за межі названих частин [11, с. 5–24].

Українська вчена та дослідник трудового права Дарморіс О. М., котра підтримує поділ трудового права ЄС на індивідуальне та колективне, інститутами індивідуального трудового права ЄС пропонує вважати правове регулювання трудової міграції; рівність та заборона дискримінації; трудовий договір; робочий час та час відпочинку; охорона праці та виробнича гігієна; правове регулювання зайнятості; професійна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації працівників. А інститутами колективного трудового права вона називає: соціальний діалог; захист прав працівників у випадку колективних звільнень; захист прав працівників у випадку банкрутства та зміни власника підприємства [12, с.43–44].

Автори навчального посібника “Право Європейського Союзу. Особлива частина”, у розвиток напрацювань вітчизняних дослідників в частині змістовного наповнення складових трудового права ЄС, інститутами індивідуального трудового права ЄС пропонують іменувати свободу пересування працівників; рівноправ'я чоловіків та жінок; трудовий договір; робочий час і час відпочинку; оплату праці; правове регулювання зайнятості; охорону праці та виробничу гігієну; професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації працівників. А інститутами колективного трудового права: соціальне партнерство та соціальний діалог; захист прав працівників у випадку колективних звільнень; захист прав працівників у випадку банкрутства та зміни власника підприємства; участь працівників в управлінні виробництвом, право на консультацію та проведення консультацій; правове регулювання статусу об'єднань профспілок на європейському рівні та інших організацій представництва працівників; правове регулювання статусу об'єднань роботодавців та європейському рівні [13, с. 315–316].

Зарубіжна вчена Коротаєва А. М., котра також є прихильницею відповідного поділу, стверджує, що індивідуальному трудовому праву ЄС властива певна фрагментарність, яка перешкоджає прослідкувати його загальну концепцію. Попри це, на її думку, усе ж можна виокремити основні напрями правової інтеграції у відповідній сфері. Такими вона називає: 1) забезпечення мобільності працівників та гарантування свободи пересування; 2) заборона дискримінації та забезпечення рівних можливостей у сфері праці та зайнятості; 3) покращення умов праці та зайнятості в Європейському Союзі. Колективне трудове право, на думку Коротаєвої А. М., необхідно оцінювати крізь призму запровадження відповідними нормами права широкого кола можливостей для ефективного вирішення проблем між працівниками та роботодавцями на рівні ЄС [14, с. 49, 55].

Найбільш узагальнене визначення предмету регулювання трудового права ЄС пропонують зарубіжні науковці Калініченко П. А. та Кашкін С. Ю.

Зокрема, вони переконані, що трудовим право ЄС регулюються трудові відносини працівників із роботодавцями та інші тісно пов'язані з ними відносини, які встановлюють права і обов'язки щодо праці шляхом гармонізації і уніфікації норм національного законодавства держав-членів [15, с. 12]. До питань, які у межах відповідного дослідження з'ясовують названі вчені, належать основні принципи трудового права ЄС, принцип рівності, свобода переміщення працівників, робочий час та час відпочинку, охорона праці, захист працівників у випадку банкрутства роботодавця або ж зміни власника підприємства, трудові відносини та виробнича демократія, захист прав працівників у випадку масових звільнень.

Не вдається до конкретизації предмету регулювання трудового права ЄС також Постовалова Т. А. Вона вважає, що трудове право ЄС регулює шляхом гармонізації та уніфікації норм національного трудового законодавства держав-членів трудові відносини працівників та роботодавців, а також інші тісно пов'язані з ними відносини. Водночас, структурними елементами трудового права ЄС вчена називає індивідуальне, колективне та приватне трудове право ЄС [16].

На думку Єгорової К. Н., трудове право ЄС регулює відносини, які складаються у процесі функціонування ринку праці ЄС, організації та використання найманої праці, здійснення колективних дій [17, с. 201].

Ризаєва А. Р. розширює предмет регулювання трудового права ЄС за рахунок включення до нього правового забезпечення зайнятості; правового статусу безробітних; забезпечення прав працівників з питань службових винаходів, раціоналізаторських пропозицій та службових творів; захист приватності працівника, його честі та гідності (рівно ж як і особи, що шукає роботу); питання професійного навчання та підвищення кваліфікації; а також інші питання, що виникають як реакція на нові виклики процесу глобалізації [18, с. 182–187].

Висновки. Різні наукові позиції, котрі були наведені вище, свідчать про відсутність єдиного підходу щодо визначення предмету регулювання трудового права ЄС та значний інтерес науковців до вирішення цього питання. Кожен пропонує власне бачення та все ж певні подібності у цих наукових напрацюваннях можна прослідкувати. Зокрема, усі дослідники погоджуються із твердженням, що предмет регулювання трудового права ЄС залежить від обсягу компетенції органів ЄС з питань найманої праці. При цьому, частина науковців схильна поділяти трудові відносини, щодо яких правові акти на рівні ЄС уже ухвалені, на індивідуальні та колективні (Бланпейн Р. (*Blanpain R.*), Дарморіс О. М., Коротаєва А. М. та ін.). Натомість інші не вдаються до жодного структурування, а лише обмежуються вказівкою на питання у сфері найманої праці, які можуть бути або ж вирішуються на рівні ЄС (Ліон-Каєн А. (*Lyon-Caen A.*), Катала Н. (*Catala N.*), Бонне Р. (*Bonnet R.*), Бернард К. (*Barnard C.*)).

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок про те, що предметом регулювання трудового права ЄС є трудові відносини, які об'єктивно існують внаслідок дії норм трудового права ЄС, що ухвалені у

межах компетенції органів ЄС. Підтримуємо думку науковців, котрі поділяють ці відносини на колективні та індивідуальні. Адже з питань найманої праці на рівні ЄС уже сьогодні є чинними правові положення щодо окремих аспектів індивідуальних трудових відносин. Наприклад, свободи переміщення працівників у рамках ЄС; рівного ставлення та заборони дискримінації у сфері праці та зайнятості; атипових форм зайнятості; захисту працівників в умовах реструктуризації та неплатоспроможності підприємств та ін.. А правові акти ЄС щодо інформування та консультування працівників, їхньої участі в управлінні підприємством, а також щодо діяльності європейських виробничих рад опосередковують колективні трудові відносини на рівні ЄС.

Література:

1. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_b06
2. Thüsing Gregor European Labour Law. — Published by Verlag C. H. Beck oHG, Wilhelmstrafie 9, 80801 Munchen, Germany; Co-published by Hart Publishing, 16C Worcester Place, Oxford, OXI 2JW, United Kingdom; Nomos Verlagsgesellschaft mbH 8c Co. KG, Waldseestrafie 3-5,76530 Baden-Baden, Germany; Published in North America (US and Canada) by Hart Publishing, c/o International Specialized Book Services, 930 NE 58th Avenue, Suite 300, Portland, OR 97213-3786, USA. 2012. — 209 p.
3. Bogg Alan, Costello Cathryn, Davies A. C. L. Research Handbook on EU Labour Law.- Edward Elgar Publishing, 2016. — 587 p.
4. Davies P., Lyon-Caen A. European Community Labour Law: Principles and Perspectives. Oxford, Clarendon Press, 1996. — 323 p.
5. Catala N., Bonnet R. Droit social européen, Paris, Litec, 1991. — 429 p.
6. Barnard C. EC Employment Law. Oxford University Press, 2006. — 798 p.
7. Rönmar Mia, Catherine Barnard, Steve Peers European Union law Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2014. — 814 p.
8. Schlachter Monika EU Labour Law: A Commentary.- Kluwer Law International, 2014. — 664 p.
9. Barnard Catherine EU Employment Law.- OUP Oxford, 2012.- 800 p. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?id=dkkKKvocLCgC&printsec=frontcover&dq=European+Labor+Law&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwig07SQ7-3YAhWFLVAKHeToBsc4HhDoAQgmMAA#v=onepage&q=European%20Labor%20Law&f=false>.
10. Nielsen Ruth EU Labour Law.- DJØF Publishing, 2013 — 553 p.
11. Blanpain Roger European Labour Law. 11th rev. ed.- Alphen aan den Rijn [etc.]: Kluwer Law International, cop. 2008. — 858 p. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?id=-z1EcL3PdYkC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>.

12. Дарморіс О. М. Становлення та розвиток трудового права Європейського Союзу : дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.05 — трудове право; право соціального забезпечення / О. М. Дарморіс. — Одеса, 2010. — 226 с.
13. Право Європейського Союзу. Особлива частина : навч. посібн. / За ред.. М. Р. Аракеляна, О. К. Вишнякова. — К. : Істина, 2010. — 528 с.
14. Коротаєва А. М. Трудовое право Европейского Союза: анализ с позиций российской и западной юридических доктрин : дис. ... канд. юр. наук: спец. 12.00.05 Трудовое право; право социального обеспечения / А. М. Коротаева. — Пермь, 2011. — 180 с.
15. Трудовое и социальное право Европейского Союза: документы и материалы. / П. А. Калиниченко, С. Ю. Кашкин — М.: “Права человека”, 2005. — 98 с.
16. Постовалова Т. А. Трудовое право Европейского союза: теория и практика / Постовалова Т. А. — Издательство “Проспект”, 2015. — 544 с.
17. Егорова Е. Н. Трудовое право Европейского Союза как отрасль европейского права / Егорова Е. Н. // Вестник Московского университета МВД России. — 2017. — № 3. — С. 199–204.
18. Ризаева Афаг Рамиз кызы. Правовые основы социальной политики и регулирования трудовых отношений в Европейском Союзе : дис.... канд. юр. наук: спец. 12.00.10 Международное право; Европейское право / Ризаева Афаг Рамиз кызы. — Москва, 2009. — 203 с.

References:

1. Konsolidovani versii Dohovoru pro Yevropejs'kyj Soiuz ta Dohovoru pro funkcionuvannia Yevropejs'koho Soiuzu z protokolamy ta deklaratsiiamy [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_b06
2. Thüsing Gregor European Labour Law. — Published by Verlag C. H. Beck oHG, Wilhelmstrafie 9, 80801 Munchen, Germany; Co-published by Hart Publishing, 16C Worcester Place, Oxford, OXI 2JW, United Kingdom; Nomos Verlagsgesellschaft mbH 8c Co. KG, Waldseestrafie 3-5,76530 Baden-Baden, Germany; Published in North America (US and Canada) by Hart Publishing, c/o International Specialized Book Services, 930 NE 58th Avenue, Suite 300, Portland, OR 97213-3786, USA. 2012.- 209 p.
3. Bogg Alan, Costello Cathryn, Davies A. C. L. Research Handbook on EU Labour Law. — Edward Elgar Publishing, 2016. — 587 p.
4. Davies P., Lyon-Caen A. European Community Labour Law: Principles and Perspectives. Oxford, Clarendon Press, 1996. — 323 p.
5. Catala N., Bonnet R. Droit social européen, Paris, Litec, 1991. — 429 p.
6. Barnard S. EC Employment Law. Oxford University Press, 2006. — 798 p.
7. Rönmar Mia, Catherine Barnard, Steve Peers European Union law Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2014. — 814 p.
8. Schlachter Monika EU Labour Law: A Commentary. — Kluwer Law International, 2014. — 664 p.

9. Barnard Catherine EU Employment Law. — OUP Oxford, 2012. — 800 p. [Elektronnyj resurs] // Rezhym dostupu: <https://books.google.com.ua/books?id=dkkKKvocLCgC&printsec=frontcover&dq=European+Labor+Law&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwig07SQ7-3YAhWFLVAKHeToBsc4HhDoAQgmMAA#v=onepage&q=European%20Labor%20Law&f=false>.
10. Nielsen Ruth EU Labour Law.- DJØF Publishing, 2013 — 553 p.
11. Blanpain Roger European Labour Law. 11th rev. ed. — Alphen aan den Rijn [etc.]: Kluwer Law International, cop. 2008. — 858 p. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://books.google.com.ua/books?id=-z1Ecl3PdYkC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>.
12. Darmoris O.M. Stanovlennia ta rozvytok trudovoho prava Yevropejs'koho Soiuzu. Dys. ...kand.. iuryd. nauk: spetsial'nist' 12.00.05 — trudove pravo; pravo sotsial'noho zabezpechennia// O.M. Darmoris.- Odesa, 2010. — 226 s.
13. Pravo Yevropejs'koho Soiuzu. Osoblyva chastyna : Navch. posibn./ Za red.. M. R. Arakeliana, O.K. Vyshniakova. — K. : Istyna, 2010. — 528 s.
14. Korotaeva A.M. Trudovoe pravo Evropejskoho Soiuz: analiz s pozytsyj rossyjskoj y zapadnoj iurydycheskykh doktryn. Dyss. kand. iur. nauk: spets. 12.00.05 Trudovoe pravo; pravo sotsyal'noho obespechenyia// A. M. Korotaieva. — Perm', 2011. — 180 s.
15. Trudovoe y sotsyal'noe pravo Evropejskoho Soiuz: dokumenty y materyaly. / P. A. Kalynychnenko, S. Yu. Kashkyn — M.: “Prava cheloveka”, 2005. — 98 s.
16. Postovalova T.A. Trudovoe pravo Evropejskoho soiuz: teoriya y praktyka.- Yzdatel'stvo “Prospekt”, 2015. — 544 s.
17. Ehorova E.N. Trudovoe pravo Evropejskoho Soiuz kak otrasl' evropejskoho prava // Vestnyk Moskovskoho unyversyteta MVD Rossyy. — 2017. — № 3. — С.199–204 [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://cyberleninka.ru/article/v/trudovoe-pravo-evropeyskogo-soyuza-kak-otrasl-evropeyskogo-prava>
18. Ryzaeva Afah Ramyz kyzy Pravovye osnovy sotsyal'noj polytyky y rehulyrovanyia trudovykh otnoshenyj v Evropejskom Soiuze. Dyss. kand. iur. nauk: spets. 12.00.10 Mezhdunarodnoe pravo; Evropejskoe pravo / Ryzaeva Afah Ramyz kyzy. — Moskva, 2009. — 203 s.